

JESENNÉ ĽUDOVÉ ZVYKY A OBYČAJE

Jeseň je obdobím dozretých plodov, namáhavej práce, časom vinobrania, poďakovania za úrodu, jeseň je „pani“ pestrá a bohatá. Z polí sa zväžali zemiaky i kapusta, ktoré patrili k najdôležitejším potravinám našich predkov. Vo vinohradoch nastal čulý ruch, do ďaleka sa niesol zvuk obaračiek. V ovocných sadoch sa oberali slivky aj jabĺčka. Jeseň bola nielen obdobím zberu úrody, ale aj hodov a jarmokov. Hody boli zavŕšením hospodárskeho roka. Konali sa v nedeľu, kedy sa ľudia schádzali na oslavy patróna, ktorému bol zasvätený miestny kostol. Dni sa však skracovali, svetla ubúdalo, tma a chlad vzbudzovali u našich predkov strach a obavy. Mali teda v tomto období k sebe bližšie, stretávali sa častejšie, začínalo sa obdobie priadok a páračiek. Cirkevnými nariadeniami sa v priebehu storočí stala neskorá jeseň obdobím, ktoré bolo venované tým, ktorí nás predišli do večnosti. Zvykov a obradov bolo v tomto období pomenej, ale patrili k najdôležitejším.

Keď sa dobré víno rodí

V malokarpatskom regióne má pestovanie hrozna a výroba vína dvetisíc ročnú tradíciu. Potvrdzujú to písomné doklady a archeologické nálezy. S pestovaním hrozna na našom území začínali rímske légie. Od druhej polovice 12. storočia a následne v 13. storočí sa o rozvoj vinohradníctva zaslúžili nemeckí kolonisti, ktorých pozvali uhorskí panovníci. Víno bolo žiadaným a výhodným obchodným artiklom. V polovici 18. storočia zaberali vinohrady oveľa väčšiu rozlohu, siahali až k mestu Trenčín. Na postupnom zániku týchto vinohradov mali veľký podiel škodcovia, rôzne choroby, ale i nerentabilnosť. Jedno staré príslovie hovorí:

„Kto nemá roboty, nech si vysadí vinohrad.“

Určite mu dá každý vinohradník za pravdu. O tom, koľko práce sa musí spraviť vo vinohrade a v pivnici počas celého roka, by sa dala napísať samostatná kniha. My však spomenieme len obaračku a následný oldomáš. Obaračka bola najočakávanejšia práca vo vinici. Termín obaračky závisel od počasia, polohy vinohradu a odrody hrozna. Na obaračke sa zúčastňovala celá blízka i vzdialená rodina. Obaračka začínala skoro ráno, modlitbou a pohárom dobrého vína. Obarači boli rozostúpení po riadkoch a nožikom alebo nožnicami odstrihávali strapce sladučkého hrozna. Hrozno zbierali do vedier alebo košov a tie potom vyklápali do drevených putní. Z putní sa voňavé strapce presýpali do drevených kadí, v ktorých sa potom prevážali na miesto spracovania. Niekde sa čiastočne spracovávalo hrozno už priamo vo vinohrade, u iného vinohradníka sa ešte nespracované odvážalo priamo do pivnice. Celý ďalší zložitý proces spracovania a premeny hrozna na zlatistý vínny mok potom prebiehal až v pivnici. Posledný voz plný obratého hrozna, obarači vyzdobili a v slávnostnom sprievode ho odprevadili až k domu vinohradníka. Tam už bolo pripravené pohostenie, ktoré nachystala šikovná gazdiná. Obaračov si uctila pohárom minuloročného výborného vína a ich chuťové poháriky zaplnili chute vynikajúcej husacinky, lokší, fazuľovej polievky so slížami, pagáčov či sladkých koláčov. Rozprúdeniu zábavy, spevu a tancu už nič nebránilo a veru mnohých po takomto oldomáši na druhý deň hlava bolela.

*„Vinohrady, vinohrady, dobré víno dávate.
Keď sa z neho šuhaj napije, dobrú vôľu z neho dostane.
Vinohrady, vinohrady, dobré víno dávate.
Vínko biele, vínko biele, vínko naše červené.
Keď sa z neho šuhaj napije, zaspieva si pekne vesele.
Vínko biele, vínko biele, vínko naše červené.“*

Keď sa práce vo vinohrade skončili, patrilo sa koniec osláviť obaračkovými slávnosťami – vinobraním. Konalo sa zvyčajne v prvú nedeľu po zvezení posledného hrozna z viníc. V krajoch, kde sa darilo vinohradom, najmä v tom našom, patrilo vinobranie k najväčším sviatkom v roku. Tak ako dožinky, pri ukončení žatvy, tak aj vinobranie bolo, teda aj je oslavou ukončenia zberu úrody. V dávnych dobách, vinobranie oslavoval každý vinohradník, postupom času sa rozšírili spoločné vinobrania, pričom táto tradícia sa uchovala až do dnešných dní. Vylisovaný mušt z prvého strapca bol určený richtárovi, v tejto dobe má právo na prvý dúšok pán primátor.



keramika: M. Hanúsková



keramika: M. Hanúsková



keramika: M. Hanúsková

Ak na Michala padajú žalude, dlhé leto veru už nebude

29. september je sviatok zjavenia archanjela Michala a zároveň je sviatkom všetkých anjelov. Archanjel Michal je najvýznamnejším anjelom, bojovníkom za spravodlivosť a viaže sa k nemu viacero legiend. Je patrónom kresťanov, vojakov, policajtov, lekárnikov, chorých, zomierajúcich i chudobných. S týmto dňom sa súčasne spája viacero ľudových zvykov, povier a pranostiek, ktoré dávali deň svätého Michala do súvisu najmä s hospodárskym životom. Na Michala sa prijímali sluhovia, vracal sa dobytok z pasienkov a lúk do maštali v hospodárstve. Počasie v tento deň predznamenávalo počasie na celý budúci rok. Severný vietor mal byť znamením dlhej a tuhej zimy s bohatou snehovou nádielkou.

Páračky aj priadky

Babie leto bolo nenávratne preč, tmy pribúdalo a dni sa skracovali. Úroda z polí a rolí zvezená, stodoly, komory boli až po vrch naplnené. Hospodári si mohli konečne trochu oddýchnuť, opraviť staré, prípadne vyrobiť nové hospodárske náradie. Ženy a dievčatá mali práce nad hlavu. Stretávali sa pri páraní peria, pradení, vyšívaní, tkaní či lúpaní kukurice, rozbíjaní orechov a iných činnostiach. Dobré gazdinky počas celého leta zbierali a ukladali pierka, i ošklbávali husi, aby mali na jesenné páračky dostatok peria. Na nadýchanú veľkú perovú perinu bolo treba napárat' veľa peria. V jeseni a v zime sa stretávali nielen ženy z rodiny, ale i susedy a takto pospolu párali perie. Páralo sa v dobre vykúrenej izbe, každý deň okrem soboty. V sobotu bolo páranie zakázané, chovu husí by sa potom podľa povery nedarilo. Páračky boli spoločenskou udalosťou, kde sa ľudia stretli a porozprávali. Starým ľuďom bývala zima, sedávali pri peci a takto pekne z teplúčka rozprávali ostatným svoje spomienky, príbehy, povesti, ale i rozprávky. Samozrejme páračky boli aj tým najlepším miestom pre šírenie klebiet. Páračky však neboli jediná činnosť, ktorú bolo v tomto chladnom období treba vykonať.

Po sviatku Sv. Martina začínali priadky a trvali po celý advent až do štvrtej pôstnej nedele. Počas vianočných a novoročných sviatkov sa nepriadlo. Priadky pokračovali, až po nich a priadlo sa až do pôstu. Každý večer sa



schádzali sa dievčatá a ženy s kolovrátkom a s košíčkom ľanu. Vlákna konope a ľanu boli už pripravené pre pradenie, ktoré vyplňalo čas v priebehu dlhých jesenných a zimných večerov. Ženy a dievčatá priadli doma alebo spolu u niekorej z gazdín. Pri tejto monotónnej práci sa veľa spievalo i rozprávalo. Po pradení sa bavili rôznymi hrami, pri niektorých sa zúčastňovali aj mládenci.



Spomienky v srdci a slzy v očiach

Chladné a upršané počasie na začiatku novembra vzbudzovalo v ľuďoch nostalgiu. S týmto obdobím sú spojené dva sviatky a to **Sviatok všetkých svätých (01.11.)** a **Pamiatka zosnulých – Dušičky (02.11.)**.

Počas oboch dní sa pieklo špeciálne pečivo, ktoré pripomínalo kosti, hovorilo sa mu „kosti svätých“ a „dušičky“, podľa toho, v ktorý deň ho upiekli. Bývalo plnené džemom a makom a darovali ho žobrákom i chudobným, ktorí postávali pri cintoríne alebo pri kostole. Oba tieto dni spomínali na svojich zomrelých príbuzných a priateľov. V týchto dňoch všetci prichádzali na cintorín, očistili okolie hrobu a zapálili sviečky. Svetlo sviečky malo chrániť zosnulého a jeho živých príbuzných pred zlými silami. Potichu sa pomodlili za spásu duší, modlitby mali pomôcť dušičkám očistiť sa od hriechov. Hroby boli označené drevenými krížmi, najčastejšie zo smrekového dreva, so zaoblenými alebo zrezanými koncami, s vyrytým menom zosnulého, po prípade sa uvádzal rok narodenia a úmrtia. Drevené kríže postupom času nahradili kríže železné, až v neskoršom období kamenné pomníky. Kladenie vencov a kvetinová výzdoba na cintorínoch tiež patria k novším tradíciám. Podľa ľudovej povery počas sviatku Dušičiek vystupujú duše zomrelých na jednu noc z očistca, kde v plameňoch pykajú za svoje hriechy. V tento večer gazda plnil lampu maslom namiesto oleja, aby si dušičky mohli spáleniny z očistca, natrieť a ošetriť. Rovnako sa zvyklo do ohňa vhadzovať rôzne jedlo určené pre dušičky, čo znamenalo čiastočné vykúpenie z hriechov.

Tiež sa verilo, že počas dušičkovej polnoci majú duchovia bohoslužbu. Keď sa ráno ozvalo zvonenie z kostola, museli sa dušičky vrátiť späť do očistca. Hovorilo sa aj, že ak na Dušičky prší, kvapky predstavovali slzy nešťastníkov, ktorí si pred smrťou nestihli očistiť svoje duše.



Svätý Martin prichádza na bielom koni

Toto ľudové porekadlo naznačovalo, že v období, kedy svätý Martin oslavuje svoj sviatok (11.11.) začínalo snežiť a neodvratne sa blížila kráľovná mrazivých večerov a dlhých nocí – „pani zima.“ Tento sviatok bol znamením, že jeseň sa definitívne skončila.

„Na svätého Martina, kúri sa už z komína.“



Svätý Martin je patrónom vojakov, koní, jazdcov a husí. Najčastejšie býva zobrazený na koni s polovicou plášťa a so žobrákom. V nedeľu pred týmto sviatkom nesmela chýbať na stole vykŕmená, chrumkavučká, upečená „martinská“ hus. Rozdeľovanie jej vynikajúceho mäsa malo presne určené poradie. Najnižší sluha dostal krídlo, aby pracoval tak rýchlo, ako keby lietal, vyšší sluha stehno, gazdovi patril celý zvyšok husi. Deti a mládež sa tešili z prvého snehu, gazdovia ukončili práce vonku a gazdiné sa začali pomaly pripravovať na Vianoce.

Na tú svätú katarínsku nedeľu

25. november je sviatkom mučenice Svätej Kataríny. Svätá Katarína je patrónkou mlynárov, mladých dievčat, univerzít, ošetrovateliek, pradiarov a umierajúcich. So Svätou Katarínou sa spájajú rôzne ľúbostné čary aj pranostiky.

„Katarína na blate a Vianoce na ľade.“

Mladé dievčatá dávali do vázičky vetvičky ovocných stromov a ak im do Vianoc zakvitli, znamenalo to, že dievča sa v nasledujúcom roku vydá. V tento deň musel vojsť do domu prvý muž, ak by vošla prvá do domu žena, znamenalo to, že v celý ďalší rok sa bude v gazdovstve rozbíjať riad. Tiež bolo zakázané pracovať so všetkým, čo malo kolesá. Na Katarínu sa teda nemlelo v mlynoch, ani sa nepriadlo na kolovrátkoch. Zvyčajne sa na sviatok Svätej Kataríny začínalo so strihaním oviec. Po Kataríne nasleduje advent, počas ktorého bolo zakázané tancovať a organizovať svadby. Katarínska tanečná zábava bola poslednou príležitosťou na poriadnu zábavu, ktorá obyčajne trvala až do ránka bieleho. V tento deň platilo takzvané „ženské právo“, gazdiné a dievky mali na starosti celú katarínsku zábavu. Ženy mali právo vybrať si tanečníkov, iba o polnoci sa hlásila pánska volenka.



Na Svätého Ondreja

„Plote, plote trasiem ťa, Sv. Ondrej, prosím ťa dajže mi ty znati, kedy ja budem pri oltári státi“.

Toto je jedno z mnohým porekadiel, ktoré sa viažu ku dňu Sv. Ondreja (30.11.). Vydajachtivá dievčina pri týchto slovách triasla plotom a tradovalo sa, že z ktorej strany, zašteká pes, tak tým smerom sa mala dievka vydať. S týmto dňom sa totiž spájajú mnohé ľúbostné povery. Ďalším zvykom bolo cez uško veľkého kľúča rázne vliať do studenej vody roztavené olovo. Podľa tvaru, ktorý sa vytvoril pri liatí olova si predstavovali zamestnanie nastávajúceho ženícha. Možno aj preto, že sviatok svätého Ondreja sa v ľudových poverách a tradíciách spája s veštbami a čarami o vydaji, bol svätý Ondrej považovaný za patróna neviest. V deň svätého Ondreja však platili aj rôzne zákazy a príkazy. Ženy nesmeli chodiť na návštevy, lebo by priniesli do domu nešťastie. Takisto sa nesmel šiť, vyšívať, priať, ani rezať sečku. V kostoloch sa slávila pamiatka Sv. Ondreja, ktorou začínal nový cirkevný rok. Nedeľa nasledujúca po Ondrejovi je prvá adventná nedeľa, teda je začiatkom nového cirkevného roka.

text: Janka Glasová, foto: archív MOS/web

